38

דער סוד

אויסטערלישע גטין פלעגן פאָרקומען

ביי אונז, אַבער דער גט, וועגן וועלכן איך וועל אייך דאָ דערציילן, איז געווען דער סאַמע אויסטערלישסטער. די טיר האָט זיך געעפנט און ס׳איז אַרײַנגעקומען א ייד פון אַ יאָר פערציק. איד האָב דעם ייד געקאָנט. ער האָט געהאַט א געוועלב פון צעלניק און שניט־סחורה. די באָרד זיינע איז געווען אַזוי שוואַרץ, אַז זי איז אַרײַנגעפאַלן אין בלוי. ער האָט געהאַט א פּאָר שוואַרצע אויגן, וואָס האָבן נישט געגלאַנצט און נישט געלאָפּן, נאָר

געקוקט ערגעץ ווייט אוועק, מיט א פארטראכטקייט. איצט אז איך קאן אי־טאליענער און שפאניער, קאן איך זאגן אז דאס זענען געווען איטאליעני־שע אויגן, אויגן וואס ביי זייער גאנצער שווארצקייט, זענען זיי נישט ייִדיש. אנגעטאן איז געווען דער יונגערמאן חסיד'יש, אבער מאדנע זוי־בער. אלץ האט אויף אים געפעכלט: די געהאקטע קאפאטע, דאס טוכענע היטל און דער חסיד'ישער קראגן מיט'ן שווארץ־זיידענעם שניפסל. געהייסן האט דער ייִד מרדכי מאיר.

— גוט מארגן, מורה הוראה.

— גוט מארגן, ר' מרדכי מאיר. ברוך־הבא. זעצט אייך. וואס זאגט איר גוטס?

מרדכי מאיר האט געטאן עפעס אזוינס ווי א ברום.

— כ'וויל זיך גט'ן מיט'ן ווייב.

— הא?

— מורה הוראה, כ'טו עס נישט פון נחת.

— וואס איז די סיבה, הא?

— מורה הוראה, כ'בין קראנק. די דאקטוירים זענען מיך מייאש. מיר האבן נישט קיין קינדער און מיין ווייב וועט דארפן נעמען חליצה. כ'האב בלויז איין ברודער אין אמעריקע. איז בעסער מיר זאלן זיך גט'ן.

— וואס איז אייך?

דער יונגערמאן האט עפעס איינגערוימט דעם טאטן. דער טאטע איז געווארן בלאס.

— דאקטוירים זענען זיך טועה. כ'האב געקאנט מענטשן וואס דאק־טוירים האבן זיי אפגעזאגט ס'לעבן, און זיי האבן מאריך ימים געווען. אלץ איז פון הימל.

— כ'בין נישט קיין כהן. אויב כ'על לעבן, קאנען מיר צוריק חתונה האבן.

— אהא. אבער וואס איז ס'אויל־ענויש?

— צו וואס ווארטן?

— גייט פרעג א גרויסן דאקטאר. אפשר א פראפעסאר. מ'זאגט, אין ווין זענען דא גרויסע דאקטוירים.

— כ'וויים אלץ. כ'בין שוין אומעטום געווען.

דער טאטע האט מיט אמאל מיד דערזען און באפוילן:

— גיי ארויס!

איך בין ארויס מיט אן אינעווייניקסטער בהלה. די שטילע רייד פון דעם דאזיקן ייִד, וואס איך האב געקויפט ביי אים קלעצלער פאדים, קנעפלער, און אנדערע סחורות אזוינע, האבן אנגעווארפן אויף מיר א פחד. איך האב גאנץ גוט פארשטאנען דעם ענין: אז א ייִד שטארבט אן קינדער, דארף זיין ווייב חליצה. ער וויל פארשפארן זיין ווייב חליצה און דערי־בער וויל ער זי גט'ן — אויסלעבן די לעצטע חדשים אן א ווייב, זי זאל

נישט דארפן האבן קיין טועכץ מיט דעם שוואגער. אבער ווי אזוי קאן עפעס א מענטש אזוי שטיל און רואיק רעדן וועגן אזוינע זאכן? די טרערן זענען מיר אנגעקומען. אין האלז האט זיך מיר אוועקגעשטעלט א קנויל. ס׳האט מיך אויך אנגענומען א מורא פאר דעם ייד, אשטייגער ווי ער וואלט שוין באצייטנס געווען א מת.

לאנג איז מרדכי מאיר געבליבן ביים טאטן אין בית־דין־שטוב. נאכ־דעם ווי ער איז אווק, האט דער טאטע זיך נע׳סוד׳עט מיט דער מאמען און ביידע האבן געזיפצט, געזיפצט. איך האב מיך געלאזט גיין איבער דער גאס און בין פארביי מרדכי מאיר׳ס געווען. איך האב געוואלט אנ־קוקן זיין ווייב. ווייגט זי? ניין, זי האט נישט געווויגט. זי איז געשטאנען הינטער׳ן לאדן־טיש און מיט א הילצערנער מאס געמאסטן א שטיקל הינ־טערשלאג אדער זאק־לייוונט. זי האט דערביי געריידט מיט דעם קונה און אפילו געטאן א שמייכל. זי איז געווען פונקט אזא טונקעלע ווי איר מאן, מיט א קיילעכיק פנימ׳ל, דיקלעכע באקן, א הויכן בוזעם. ס׳האט געהויכט פון איר מיט סוחר׳ישער רואיקייט און מיט דער שטילקייט פון א פרוי, וואס איז באזארגט מיט אלדאס גוטס. אויף איר גלאטן שטערן אונטער׳ן שייטל איז נישט געווען קיין שפור פון קיין צער. זי האט געטאן אלץ אזוי גלאסן, אזוי באדעכטיק. זי האט אזוי פאמעלעד איבערגעציילט דאס געלט, וואס מען האט איר דערלאנגט, און עס אריינגעלייגט אין שופלאד. ווי איז דאס מעגלעך? — האב איך מיך געפרעגט. — ס׳איז דאך איר מאן. זי וויסט דאך אז ער איז מסוכן־קראנק.

ווי אויסטערליש, נאר אין מיר, דעם פרעמדן, האט אלץ געצאפלט, ge־ציטערט. אין מיר איז פארגעקומען אן אמת׳ער שטורם. אבער יענע, דאס ווייב, האט זיך וויניק־וואס איבערגענומען. איך האב שפעטער א סך, א סך מאל געהאט די אייגענע איבערלעבונג. איך האב געליטן צוליב די צרות פון פרעמדע, נעכט נישט געשלאפן, און די נאענטסטע קרובים זייע־רע האבן זיך דערפון עפעס ווי גאר נישט געמאכט. איך האב דאמאלס צום ערשטן מאל זיך דערוואוסט, אז ס׳זענען פארהאן אזוינע שטארקע מענטשן, וואס קיין שום אומגליק צעברעכט זיי נישט. קיין שום מאלעיר קאן נישט איבערנדערשן זייער טאג־טעגלעד פירעכץ. זיי טרעטן איבער קברים, אבער זיי טראכטן וועגן האנדל, א באנקעט, א נאטיץ אין צייטונג. זיי שטייען פאר דעם פנים פון טויט און זיי זענען אריינגעטאן אין די סאמע נארישסטע אמביציעס. ס׳איז געווען פאר מיר א רעטענים דא־מאלס און ס׳איז געבליבן פאר מיר א רעטענים ביז היינט צו טאג.

אבער לאמיר זיך אומקערן צו מרדכי מאיר׳ן.

פון יענעם טאג אן האב איך באקומען גרוים נייגיר סאי צו אים און סאי צו זיין ווייב. ביי יעדער געלעגנהייט בין איך פארביי זיין געווען. נישט בלויז דאס ווייב, נאר ער אליין האט אפט געריידט מיט קונים, ge־מאסטן, געווויזן אלערליי שטיקלעד סחורה און רעשטלעד. איין מאל האב

איך אים געזען צוילן געלט. אן אנדער מאל האט ער געשריבן מיט א בלייפעדער אין א בוך און געמאכט חשבונות. נישט מער, פון זיין פנים האט אראפגעהויבט א מאדנע פארקלערטקייט, און די אויגן האבן געקוקט ערגעץ ווייט אוועק, אשטיגער ווי זיי וואלטן געזען זאכן אויף יענער זייט הייזער, איבער די דעכער, איבער די וואלקנס. די הויט זיינע אין געווארן אלץ בלאסער, גרינער, און ס'האט זיך געדוכט, אז ער פאסט א לאנגן תענית. די בארד איז דערפון געווארן נאך שוואַרצער.

און אין איינעם א טאג איז פארגעקומען ביי אונז אין שטוב דער גט.

דער סופר האט געשריבן מיט דער גענדזענער פען. די צוויי עדות האבן זיך געלערנט חתמ'נען. מרדכי מאיר איז געזעסן אויף א שטול קעגן סופר. דאס ווייבל זיינס איז געזעסן אויף דער באנק. א טרער איז איר אראפגעפאלן פון אויג און געבליבן לאנג הענגען. זי האט געקוקט קעגן זיך מיט דער שטילקייט פון א פשוט'ער פרוי, וואס האט צו טאן מיט ענינים וואס זענען צו־גרויס פאר איר. זי האט געוואוסט ווי אזוי צו פארקויפן פאדעם, קנעפלעך, צודאטן, ווי אזוי צו שאפן מיט דער דינסט, ווי אזוי צו פוצן די שטוב, — אבער נישט ווי אזוי זיך צו באגיין מיט א מאן, וואס גייט ארום און טראגט אין זיך דעם טויט. איר האב געזען, אז דער געדאנק אירער בלאנדזשעט. א וויל האט זי געקוקט אויפ'ן מאן. באלד האט זי געכאפט א בליק דורך דער אפענער טיר צו דער קיך. א וויל האט זי געזומען עפעס ווי ציילן די פראנזן פון איר שאל. דערנאך האט זי אנגעהויבן דרייען דאס פינגערל אויפ'ן פינגער. דער טאטע איז געזעסן און געבלעטערט אין א ספר. ער האט ארויפגעלייגט די האנט אויף די אויגן און אראפגעלאזט דעם קאפ. ער האט נישט געהאט קיין שום ספק, אז אלץ איז פון הימל. אבער פארוואס וויל מען נישט אין הימל, אז מרדכי מאיר זאל אויסלעבן די יארן? ער איז גראד א לייטישער יונגער־מאן. נו, אבער ווער קאן וויסן די וועגן פון רבונו של עולם?

וועז מרדכי מאיר'ס ווייב האט צונויפגעלייגט די הענט און מרדכי מאיר האט איר ארויסגעלייגט דעם גט, האט זי ארויסגעלאזט א געשריי. דערנאך האט דער טאטע געזאגט וואס ער האט אלעמאל געזאגט אין אזא פאל: אז נייניציק טאג דערנאך טאר זי נישט חתונה האבן. די דאזיקע רייד האבן ארויסגעבראכט א ניי געוויין.

ווי אזוי מרדכי מאיר און זיין ווייב האבן זיך דערנאך איינגעארדנט, ווייס איך נישט. לויט'ן דין האבן זיי נישט געטארט וואוינען צוזאמען אפילו אונטער איין דאך. איך האב עפעס ווי פארגעסן אין דער גאנצער זאך, אדער זיך געמאכט פארגעסן. דערווייל איז די צייט געלאפן.

אין איינעם א טאג האב איך געזען א לוויה. ס'איז געווען מרדכי מאיר'ס לוויה. דאס ווייב איז נאכגעגאנגען און געווינט, געהויבן די הענט, עפעס געשריגן. מאנסלייט זענען נאכגעגאנגען און געשמועסט, נאר מיר האט זיך געדוכט אז זיי זאגן: נו, מרדכי מאיר איז מרדכי מאיר און מיר זע־

נעז מיר. ער איז א טויטער אוז מיר זענען סוחרים. אים וועט מען באלד באגראבן, אבער מיר דארפן צאלן דירה־געלט אוז שיקן קינדער אין חדר אריין. היינט וואס׳ער שייכות האבן מיר מיט אים?...

ווידער איז אוועק א צייט, איך געדענק נישט ווי לאנג, א האלב יאר אדער דריי פערטל יאר. אין איינעם א טאג, ווען איך בין אריין אין מרדכי מאיר׳ס געווער קויפן פאדעם, האב איך דארט געזען א פרעמדן ייד. ווי אנדערש ער האט אויסגעזען פון מרדכי מאיר׳ן! מרדכי מאיר איז געווען אזא שמאלער, אזא איידעלער, אבער דער דאזיקער ייד איז געווען בריט־בייניק, מיט א בריטער געדיכטער בארד, מיט א גרויסן קאפ, מיט א פלאטשיקער נאז. האר האבן ארויסגעשטארצט פון די לאנגע אויערן, פון די בריטע נאז־לעכער. אויף יעדן פינגער איז געוואקסן א בערדעלע. ער האט גערעדט מיט עפעס אזא כארכלדיק און צעגאסן קול. די קאפאטע זיינע איז געווען אביסל פארפלעקט און צעבראסטעט. ס׳איז געווען דער צווייטער מאן. ער האט אלץ געהאט איבערגענומען: מרדכי מאיר׳ס ווייב, זיין דירה, דאס געוועלב. ער האט געעפנט א שופלאד און ארויסגענומען א הויפן געלט. ער האט זיך געפארעט מיט מרדכי מאיר׳ס ביכער און פא־פירן. ער האט גערעדט צו דעם ווייבל מיט א טאן, ווי זי וואלט שוין געווען זיין ווייב מי־יודע ווי לאנג אוז ווי ס׳וואלט קיינמאל נישט געווען קיין מרדכי מאיר.

אין א צייט ארום האט מרדכי מאיר׳ס געווען ווייב געהאט א קינד, וואס איז געווען פונקט אזוי בריט אוז צעגאסן ווי איר מאן, אוז זי האט זיך דערמיט געשפילט, אוז גערופן דערצו:

— אקוקו!... א קוקו!...

איך וואלט געקאנט דא ענדיקן די געשיכטע, אבער די דאזיקע מעשה האט נאך אן עפילאג. אין דער צייט פון דער ערשטער וועלט־מלחמה זע־נען ארומגענאנגען טיפוסן איז ווארשע. אויף דער קראכמאלנע גאס איז מען, דוכט זיך, געשטארבן מער ווי אויף אלע אנדערע גאסן. צווישן די געשטארבענע איז געווען מרדכי מאיר׳ס ווייב. א שכנ׳טע איז אריינגע־קומען צו דער מאמען אוז גע׳טענה׳ט:

— א יונג מענטש, א מאמע פון קליינע קינדער, שיין ווי א רויז. ווי אוז ווינד צו די יארן!...

די מאמע האט געשאקלט מיט׳ן קאפ אויף אן אלטן אמת, וואס מען קאן זיך צו אים קיינמאל נישט צוגעוואוינען. דאס שייטל איז איר גע־ווארן צעשויבערט. ס׳איז געווען פאר דער מאמען א ווייטערדיקער סימן, אז די דאזיקע וועלט איז א חלום אוז אז ס׳איז נישט כדאי צו זינדיקן קיגן באשעפער. וער ווייסט ס׳איז אפשר באלד נישט כדאי געבוירן צו ווערן?

אבער וואס זאל מען טאן, אז מ׳ווערט פארט געבוירן?

איז מרדכי מאיר׳ס געוועלב האט זיך באוויזן א פרעמדע ייִדענע...